

УДК: 821.163.41.09-342:398
821.113.4.09-342 Андерсен Х. К.
https://doi.org/10.18485/kij.2017.64.1_2.12

ИВАНА Б. СТОЈАНОВИЋ*
Висока туристичка школа струковних студија
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 17.02.2017.
Прихваћен: 15.04.2017.

МОТИВИ РАСКРШЋА И РАЧВАЊА ПУТА У ВУКОВОЈ И ГРИМОВОЈ БАЈЦИ**

Чињеница да је знатан део веровања о „раскршћима” заступљен у различитим народним традицијама, митологијама и уметностима, нарочито у епском, приповедном и драмском стваралаштву, као и полазиште да се *раскриће* – као тачка разилажења два, три, или више путева – у митолошко-магијским системима бројних индоевропских и неиндоевропских народа сматра једним од најважнијих „култних” и „обредних” места, били су значајан подстицај за компаративно проучавање мотива *раскрића* и мотива *рачвања пута* у Вуковој и Гримовај бајци. Стога се у раду сагледава развој и улога ових мотива, њихова изразито сложена и потиснута значења, како у митопоетском моделу света, тако и у народној књижевности и усменом прозном контексту, нарочито у бајци као засебној врсти. Анализа је извршена на основу српског, односно, немачког бајковног материјала – у Вуковим (Вук Стеф. Караџић, *Српске народне приповијетке*, 1853) и Гримвим бајкама целокупних издања чувених збирки бајки *Дечје и домаће бајке* (*Die Märchen der Brüder Grimm, Kinder- und Hausmärchen* – *КНМ*, 1812/1815–1857).

Кључне речи: бајка, мотиви, раскршће, раскрсница, рачвање пута, Вукове и Гримове бајке.

1. Вукове и Гримове збирке бајки

На изразите подударности српских и немачких бајки својевремено су међу првима указали браћа Грим, Јакоб, а нарочито Вилхелм, што им је заправо рукописни превод српских народних приповедака Вукове ћерке Мине Караџић из

* ivanastan@yahoo.com

** Рад је резултат делимично прерађених текстова необјављеног магистарског рада (углавном из трећег, петог и шестог поглавља) под насловом *Мотив раскрића у Вуковој и Гримовај бајци*, који је 05. јула 2012. год. одбрањен на Филолошком факултету у Београду пред комисијом: др Валентина Питулић, др Оливера Дурбаба, др Бошко Сувајић (ментор).

1854. године први пут и омогућио. Наиме, у трећој свесци издања *Напомена* уз збирку бајки браће Грим *Kinder- und Hausmärchen (KHM)* из 1856. године приказан је и велики број српских паралела, пре свега Вилхелмових¹, будући да је Јакоб Грим набројао само неколико општијих паралелних места у свом предговору збирке бајки (³1856, св. III, стр. 350), и то према основним мотивима, нпр.: мотив три брата, од којих је најмлађи најсрећнији и најбољи, о два једнака брата, које чак ни жена једнога од њих не може да разликује, о злој маћехи, о кокошки са златним јајима, и слично. Према Мојашевићевом тумачењу, то су све „паралеле на основу његовог општег познавања предмета, но истовремено и с подробним улажењем у српске приповетке” (Мојашевић 1950: 76).

Не само да се код браће Грим рано јавља интересовање за српску народну поезију већ се њоме детаљно баве и пишу бројне чланке о српскохрватској (углавном је познавали као српску) народној поезији и језику: старији Јакоб је учио српски како би могао да чита народне песме у оригиналу и сам препевао неке од тих песама уз помоћ речника (нарочито је ценио и дивио се народној песми *Хасанагиница*), а 1824. је на немачки превео Вукову *Малу српску граматику* и приложио „Предговор” („Vorrede zu Wuk’s Stephanowitsch *Kleine Serbische Grammatik*”) о словенским језицима и књижевностима (*Kleinere Schriften*, Bd. VIII, 1890: 96 итд.; *Jacob Grimm und Wilhelm Grimm – Schriften und Reden*, Denecke 1985: 70–77; Мојашевић 1950: 81–91; Мојашевић 1991: 337). У Предговору Либрехтовом преводу Пентамерона из 1846. Јакоб се осврће и на „недавно објављене српске бајке”, мислећи на Вукову збирку из 1821. године, које, између осталог, истиче као посведочење своје теорије о „митском пореклу народних приповедака” (J. Grimm 1890: 193–194; Мојашевић 1950: 37). При поређењу српских народних бајки с немачким, Вилхелм нарочито истиче лепоту, особеност и оригиналност српских бајки, у чему се највише одражава и његов романтичарски укус у духу свог времена. Док класичар Гете бројне специфичности српске народне поезије назива варварским (Слијепчевић 1932а: 151 и д.; Prohaska 1906: 149)², управо су оне браћи Грим, посебно Јакобу – у складу са основним постулатима и поимањем народне књижевности као *природне, истините, чисте* – заправо и биле најдраже. Такву „истинитост”, чудесност и природност Гримови препознају као нешто најдрагоценије што је у језику, народној поезији и прози, песмама, приповеткама и народним умотворинама овог малог јужнословенског народа заиста и било обилато и доследно очувано.

¹ Двадесет две (редом по табели од 15 до 152, 138 и 159) немачке народне приповетке збирке бајки браће Грим упоређене су са двадесет три српске. У погледу Вилхелмових интересовања, српске бајке у немачком преводу су овим наводима паралела извршиле своју главну улогу (W. Grimm, *Kleinere Schriften* IV, 1887: 443–444; Мојашевић 1950: 73–80, табела 76–77).

² О способности Ј. Грима да осети битно и лепо у српској народној књижевности више у: Перо Слијепчевић, *Гете о Краљевићу Марку*, Загреб: Нова Европа, 1932а (свеска за март): 151. и д.; П. Слијепчевић, *Шта је Гете видео у нашој народној поезији*, Л. М. С. 1932б: 332, 72. и д.; др Драгутин Прохаска, приказ Ћурчинове дисертације „Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur”, *Nastavni vjesnik*, 1906, XIV, св. 7, сепарат: 149. Према: Мојашевић 1950: 78, 167–168.

И сва три дела *Немачке митологије* садрже значајне податке и интересантне паралеле са српском народном књижевношћу³, али су приповетке ипак остале по страни из јединог разлога што се дело Јакоба Грима појавило скоро двадесет година (1835) пре Вукове друге збирке приповедака (1853) и њеног превода на немачки (1854). Слично Јакобу, и Вилхелм жали што Вукова збирка није приказала више бајки о животињама, јер према бајци коју је Јакоб у свом преводу саопштио у *Reinhart Fuchs*-у, Вилхелм закључује да су, поред руских и естонских, и *српске* бајке те врсте по свом „безазленом наслађивању поезијом” (стр. 412) веома блиске немачким. Вилхелм и иначе сматра да су веома упадљиве везе словенских народа са германским, нарочито немачким, те је од објављивања словенских народних бајки и кажа очекивао драгоцене податке. Тако су предвиђања браће Грим увелико оправдале и бајке Вукове збирке *Српске народне приповијетке* из 1853. и 1854. године у Минином преводу, којима су се и Јакоб и Вилхелм унапред радовали и с нестрпљењем очекивали да изађу из штампе, а свом пријатељу и сараднику Караџићу, сакупљачу српских народних умотворина, дуги низ година давали подстрека да их објави. (Вук, СНП – *Српске народне приповијетке*. Скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. Mit Vorbehalt des Uebersetzungs-Rechtes. У Бечу, у штампарији јерменскога манастира, 1853)

2. Мотив *раскршћа* и мотив *рачвања пута* у одабраним Вуковим и Гримовим бајкама

Раскршћем као феноменом, специфичним (хтонским) местом у готово свим културама света, његовом карактеру и одликама научно су се бавили бројни домаћи и страни истраживачи.⁴ Када се сагледају досадашњи резултати научних истраживања и компаративних испитивања различитих митолошко-магијских система индоевропских и неиндоевропских народа, на основу којих је и установљена узајамна блискост и значајна подударност, долазимо до сазнања да се веровања о раскршћима и данас примењују у разноврсним ритуалима и културним радњама код различитих народа, чак међусобно и веома удаљених. Широм света распрострањена народна веровања о раскршћима као магијско-културним местима проистичу из митског наслеђа и подразумевају укрштања потиснутих слојева народне културне баштине. Тиме заузимају веома значајну улогу у митолошко-магијским системима. Применом компаративне анализе установљена је и веома битна функција раскршћа код бројних народа који не исходе из индоевроп-

³ Као једну такву међу српским запажа 18. Вукову приповетку о ђаволу: *Зашто у људи није табан раван*. Вук С. Караџић, СНП (1853), 1969: 77; J. Grimm, DM, XII; Мојашевић 1950: 84.

⁴ О раскршћу као феномену, његовом карактеру и одликама уп. нав. литературу домаћих и страних аутора: Чајкановић, 1994а и 1994б: 81–292; Petrović, 1991: 98–141, 1993. и 1994: 138–159; Јосифовић, „Раскршћа у античком и модерном веровању”, 1932: 52–64; Детељић, 1992: 111–126; Puhvel, „The Mystery of the Cross-Roads”: 1976: 167–177; *The Crossroads in Folklore and Myth*, 1989; Wuttke, *Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart*, 1900: 18, 26, 77, 85, 87, 108*, 123, 215, 379, §576 (о „раскршћу”); Samter, 1901: 120; 1911: 24, 34, 59, 136–148, 173, 218; 1914, и др.

ског стабла, те се, будући „елементом колективне, архетипске структуре људи најразличитијег порекла и култура” (Petrović 1994: 138), намеће хипотеза да и *раскршће* – као место укрштања, тачка пресецања или рачвања путева са свим својим специфичностима – уз „култ камена, воде, дрвета, змије, мандале, круга и ватре” (Petrović 1993: 9), постаје важна чињеница духовног потенцијала човека. Феномен раскршћа, као и бројна народна веровања у вези са тачком „спајања и раздвајања путева” (Puhvel 1976: 168, 170–171) не само да су стално присутна већ су и у великој мери примењена у народним традицијама и митологијама српског, грчког и немачког народа, као и у осталим народима који директно исходе из заједничког индоевропског културног залеђа.

Дакле, с обзиром на то да раскршћа представљају изузетно важна „култна” и „обредна” места у митолошко-магијским системима готово свих народа света, најпре је важно дефинисати сâм појам раскршћа и утврдити опште карактеристике овог феномена. Пре свега треба истаћи специфичности и разлике у схватањима „раскршћа” као појма. У Вуковом *Рјечнику* уз одредницу ’раскршће’ наводе се и одговарајуће синонимне речи на латинском – ’bivium’, ’trivium’, и немачком – ’der Kreuzweg’, што значи „укрштање путева” – место где се сусрећу или секу два, три или више путева (Вук *Рјечник*: 639).⁵ И уз одредницу ’раскрсница’ наведена је немачка реч ’der Kreuzweg’, док се на латинском даје само термин ’trivium’⁶ као место укрштања *три* пута, што онда чини „четворопуће” – *четири* пута који воде на све четири стране света. Еквивалентна српској речи „тропуће” била би немачка одредница ’der Dreiweg’, као место „укрштања и рачвања два пута”.⁷ Овде наводимо само неке од бројних немачких синонима еквивалентне термину ’der Kreuzweg’ (раскршће, раскрсница, тропуће, рачвање): *Kreuzung, Wegkreuzung, Wegkreuz, Straßenkreuzung, T-förmige Kreuzung, Scheideweg, rechtwinklige Kreuzung, Wegscheide, Kreuzungsstelle zweier Wege, Kreuzungsstelle von Wegen, Weggabelung, Schnittpunkt, Knotenpunkt, Dreiweg*, и др.⁸

⁵ Уп.: ’Раскрсница’, f., *der Kreuzweg*, trivium, cf. раскршће: „Доклен Ђоко *раскрсници* дође –”; „Кад дођоше честој *раскрсници* –”. ’Раскршће’, n., *der Kreuzweg*, bivium, trivium. *Многи приповиједају да су ноћу привидјели штогођ на раскршћу*. Вук Ст. Карацић, Српски рјечник (Рјечник), 1969: 639.

⁶ Од лат. речи *trivium* (у значењу „раскрсница”) долази и појам тривијалног. Уп.: Gerbran/Ševanlije, *Rečnik simbola*, 2004: ’Raskrsnica’ 768–771, ов. 768; Petrović, 1993: 19.

⁷ Уп. немачке једнојезичне речнике и лексиконе: *der Kreuz|weg*: 1. *Stelle, an der sich zwei Wege kreuzen*: *am Kreuzweg stehen, an einen K. gekommen sein (стајати, бити на раскршћу/раскрсници); geh.: in seinem Leben, in seiner Entwicklung o. ä. an einen Punkt gekommen sein, an dem eine für die Zukunft wichtige Entscheidung zwischen mehreren Möglichkeiten zu treffen ist. (прен.: у животу, у свом развоју или на свом путу доћи до тачке/тренутка у животу када се мора донети значајна одлука за будућност и изабрати један од више могућих путева). Уп.: Duden, *Deutsches Universalwörterbuch*, Dudenverlag 2007; Duden, *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in sechs Bänden*, Dudenverlag, 1978. Band 4, Kam-N: 1581; Kreuzweg – 3) Volksglaube (нар. веровање): Kreuzungsstelle zweier Wege; Aufenthaltsort von Geistern, Hexen (Место укрштања два пута; Место окупљања духова, вештица): *Der Brockhaus in einem Band*, 9., vollständig überarbeitete und aktualisierte Auflage, F. A. Brockhaus GmbH, Leipzig, 2000: 502.

⁸ На енглеском би такође одговарали бројни синоними: *crossroads, cross roads, road junction/junktion, road intersection, intersection of roads, T-intersection, cross, wayside cross, crossbreed, crossing*.

Проучавајући разноврсну писану литературу о „раскршћима” увиђа се битна разлика у схватањима овог појма код различитих народа. У оквиру српске културне баштине „раскршће” се првенствено схвата и приказује као *укрштање два пута*, од којих један постаје већи, шири, па је најчешће реч о „тропућу”, а не о раскрсници, „четворопућу”. Уобичајена народна представа раскршћа код Немаца пре свега се односи на „*Kreuz-weg*”, „*Kreuz-ung*”, тј. на *укрштање два пута под правим углом*, што онда твори раскрсницу, *четворопуће*. За разлику од уобичајеног схватања раскршћа код Срба као „тропућа” или „раскрснице трију путева”, код Немаца се веома ретко среће термин „*der Dreiweg*” (тропуће), осим у преводима грчких трагичара.⁹ Рачвање је могуће тек ако постоје најмање *три пута*, а могуће је и „крижење” (хрватски), рас-крст-је (криж = крст), тј. раскрсница, што онда твори – *четворопуће*. У немачком „*der Dreiweg*” (као рачвање *два пута*) јесте могуће, пошто долази из трећег, ширег пута (←Y←). Ипак, у српским народним представама раскршће се ређе схвата као „четворопуће”, већ пре свега као – „тропуће”.¹⁰

И немачки етнолог, професор теологије у Халеу, један од ретких проучавалаца народног веровања, „празноверја” свог доба¹¹, Адолф Вутке, у обимном етнолошком раду даје једну од најбољих студија „феномена раскршћа” у магијско-митолошкој пракси код Немаца. Иако је у свести немачког народа представа о раскршћу најчешће „*четворо-пут*”, „четворопуће”, дакле, „раскрсница”, Вутке приказује да се у *раскршћа* ипак „не убрајају само путеви који се укрштају, него и они који се рачвају, цепајући се”:

„[...] *die Kreuzwege*, zu denen nicht bloß die wirklich sich kreuzenden, sondern auch *die gabelförmig sich spaltenden* gehören.”¹² (Wuttke 1900: 89–90, §108, курзив је наш)

На основу тога може се закључити да се и према германским народним схватањима у „раскршћа” не убрајају само укрштања, већ и све врсте рачвања путева, дакле, путева који се на месту њиховог спајања уједно и раздвајају, разилазе, образујући притом два, три, или више засебних путева, односно, путељака.

Уп.: *Oxford-Duden German Dictionary*, Oxford University Press and Bibliographisches Institut 2005; *Langenscheidts Millennium Wörterbuch*, Englisch-Deutsch, Deutsch-Englisch, Berlin-München, 2000.

⁹ Sofoklo, *Kralj Edip*: 129–150, *Edip na Kolonu*: 151–176, *Antigona*: 177–194. У: *Sabrane grčke tragedije*. Eshil, Sofoklo, Euripid. Prevod: K. Rac, N. Majnarić. III izdanje, Beograd: AIZ „DOSIJE”, IP LIM, 1990.

¹⁰ *Раскршће* у смислу „тропућа” („*Dreiweg*”) се наводи као „раскрсница (од три пута” и означава „спајање и раздвајање” путева, што онда одговара синтагми „укрштање и рачвање три пута”. Уп.: Svetomir Ristić, Jovan Kangrga, *Enciklopedijski nemačko-srpski rečnik* у 2 тома (I: A-K, II: L-Z). 3. izdanje (prema znatno proširenom i prepravljеном izdanju iz 1963. obradio S. Ristić). Prosveta, Beograd 2004. Ов.: Том I, „*Dreiweg*”: 308.

¹¹ У савремено доба често се синтагма „народно веровање” замењује речју „празноверје”, „сујеверје”, неретко с негативном (пежоративном) конотацијом. Уп.: Wuttke, 1900: 1–10, 11; H. Hiller, *Sve o praznoverju*. Zagreb, 1989; Ričard Vebster, *Enciklopedija praznoverja*. Biblioteka VEROVANJA, Leo Commerce, 2009.

¹² У изразу „*gabelförmig*” евидентна је сличност са енглеском синтагмом „*A fork in the road*”. (прим. И. С.)

„Пут” се у литератури схвата као опште место, типизирани мотив – *топос*. У митопоетском и религијском моделу света пут је увек „слика везе између две супротно означене, међусобно удаљене тачке у простору”, а путовање јунака бајке се најчешће тумачи према „обрасцу путовања митског јунака”.¹³ Тако се „пут” у народној епизици и прози издваја као: *вертикално* оријентисан – навише/наниже, горе/доле – спаја небо и земљу, или свет на земљи са светом испод ње, а доступан је само изузетним или светим људима (свецима, културним херојима, јунацима чудесног или натприродног порекла), и *хоризонтално* оријентисан – лево/десно – кретање је доступно свима, а значењски потенцијал садржи оба семантичка поља, и позитиван, и негативан. Уколико је приповедање засновано на путовању као смени статичних и динамичних мотива, реч је о „топосу пута”, а када се кретање јунака бајке одреди и временски, топос пута постаје „хроно-топ”. (Детелић 1992: 111–126) У зависности од типа бајке или фазе у развоју радње, топос пута се одређује као „место-знак” – *граница преласка* са хоризонталног на вертикални пут, и обрнуто, са вертикалног на хоризонтални, али и као „топоним” који кореспондира са бројним другим топосима *отвореног* (шума, гора, планина, вода), или *затвореног* простора (пећина, крчма, кућица).

Бројни аутори такође праве јасну разлику између два самостална топоса пута – топоса *раскршћа* и топоса *рачвања пута* (В. Проп, Ј. М. Лотман, В. Н. Топоров, Вјач. Вс. Иванов, Н. И. Толстој, Е. Мелетински; Н. Милошевић-Ђорђевић, Љ. Раденковић, М. Детелић, Б. Сувајчић, Н. Радуловић, Н. Станковић-Шошо). Према дефиницији, уколико „топос пута” укључи опозиције горе-доле, Исток-Запад, говоримо о „топосу раскршћа” као самосталном топосу пута, који тада подразумева „укрштање путева” под правим углом и избор једног од путева која су пред јунаком у бајци. Међутим, уколико се топос пута заснује на бочној опозицији десно-лево (десни/леви пут), онда се он осамостаљује као засебан – „топос рачвања пута”. Оба топоса заузимају значајна места у композицији бајке и имају важну улогу у њеном развоју, будући да њихове конотације битно утичу на семантику контекста у ком се јављају. (Детелић 1992: 112–113; Станковић-Шошо 2006: 9 и д., 101, 191–200; Раденковић 1996: 19, 47–79 и д.) Стога је разликовање између типизираних мотива раскршћа и мотива рачвања пута у Вуковој и Гримовај бајци било од кључног значаја при њиховом анализирању, пошто и један и други мотив садрже изразито амбивалентан значењски потенцијал:

„Раскршће је слика јединства супротности и отуда његова амбивалентна природа: спајањем, ниједна од две супротне могућности не губе ништа од својих валенци. На раскршћу се са подједнаком вероватноћом могу очекивати и добри и лоши сусрети, и божански и демонски утицаји.” (Детелић 1992: 111)

¹³ При праћењу јунаковог кретања најпре је важно уочити разлику између *пута* и *путовања*, јер се њихове конотације битно разликују и треба их схватити као независне појаве: *путовање* само по себи подразумева *кретање* – премештање у простору с једног места на друго, док је *пут* статичан, локативан појам – он је и сам *место*. (Детелић 1992: „Пут” 111–118, овде: 111, 114)

Раскршће (симбол X), попут „чисте” и „нечисте” *воде*, у појмовном смислу истовремено садржи и позитиван, и негативан карактер – отуда и његова амбивалентност као карактеристика.¹⁴ Међутим, у народној епској поезији, усменој прози и бајци, раскршће се приказује као „место погодно за обрт ситуације”, или место на ком се прекида једна, а почиње друга, и то супротна линија радње. Како су „такви обрти готово увек трагичног исхода”, самостални топоси и хронотопи пута – раскршће и рачвање – у народним веровањима и предањима ипак фигурирају као елементи „хтонског простора”. Имајући у виду да се у бајкама, као и у целокупном фолклору *пут*, *раскрсница* и *раскршће* углавном сматрају „нечистим” местима, они у српској народној епизици и прози имају посебан статус у култу *гроба*.¹⁵ Како се за раскрсницу често везују „смрти и гробови”, она се према овој доминантној црти ипак сврстава у топосе хтонског простора. Сама *раскрсница*, као нарочито „јакو место” рачвања и разилажења путева, преузима улогу гласника, „медијатора” из хтонског простора и примењује је захваљујући мотиву растанка управо на том, а не неком другом месту. Према Топорову, нимало није случајна кључна улога раскршћа „као избора између живота и смрти у бајкама, јуначким еповима, басмама, свакодневном животу итд...”, јер је раскршће важан посредник и место прелаза из једног света у други: Раскршће је „прелаз из једног царства у друго, и добро и зло покушавају да га контролишу” (Топоров 1982: 72–88, цит.: 77; Детелић 1992: 112–113, 125).

Рачвање пута (симбол Y), познат како народној, тако и античкој и хришћанској традицији, подразумева дељење пута на *леву* и *десну* страну, а показује „још изразитије везе са судбином, мада по обиму уже” (Детелић 1992: 112, фусн. 6: нап. 125). Опозиције Исток/Запад, десно/лево (Osten/Westen, Rechts/Links), као и симболика *десног* и *левог пута*, пореклом из фолклорно-етнографске грађе, чине најстарији митопоетски слој древне старине. Од давнина је *лево* („links”) у народним веровањима довођено у везу са нечим „погрешним” или „лошим”. Насупрот левој страни, *десно* („rechts”) је сматрано „правилном”, „добром” и једино исправном страном (СМР: 105; J. Grimm, *DM*, Anhang: 657; Б. Станковић, *Руско-српски речник*, 2008: 389, **направо прил.** десно, надесно, удесно). Мотив рачвања пута подразумева у бајкама (и српским, и немачким) неодложан *избор* између десног и левог пута, с тим што се предност најчешће, мада не и увек, даје десној страни, која се тумачи „позитивном”. Узроци оваквом тумачењу објашњавају се чињеницом да се од настанка цивилизације већи број људи више служило десном руком (тзв. „дешњаци”) него левом, да је у стварању, ратовању

¹⁴ За разлику од земље, вода може бити и „чиста” и „нечиста”. У религијском смислу, воде се деле на: горње и доње, земаљске/небесне и хтонске, Вода Сећања и Вода Заборава; у култном: чиста и нечиста; обредном: либације, лустрације, крштење; магијском: жива и мртва вода, итд. Уп.: Детелић 1992: 45–46, 88; 'Земља': 42–56; 'Гора': 57–88; 'Вода': 88–110; 'Поље': 44–46, 118–126.

¹⁵ Још једно нечисто место („оно које се неће провалити под тежином почињеног греха”) ауторка Детелић налази у песми *Кумовање Грчића Манојла*: то је „пут кроз планину” (Вук II, 6), „чарну гору” (САНУ II, 5), или „широко поље” (МХ I, 44) – кроз пуст, ненастањен предео. Уп.: Детелић 1992: 46.

и раду десна рука у прошлости (не и у савремено доба) била активнија од леве, те се десној руци приписивала снага „мушког, здравог и значајног принципа”. (Biderman 2004: 67)

У народној бајци, значајан обрт у њеном развојном току доноси мотив *рачвања пута*: прекид једне радње и започињање друге, потпуно супротне линије дешавања. Простор у бајци је значајан „медијатор” у судбинским кризним тренуцима и преломним догађајима (смрт, оживљавање, силазак у подземни свет и повратак из њега), док је сâм избор једног од два, три, (ређе) четири пута, често од пресудног, судбоносног значаја, јер одређује да ли је изабран прави – *десни*, добар пут, онај који јунака води ка правом циљу, или погрешан пут – *леви*, лош, онај који јунака води на странпутицу, у беспуће, и тиме онемогућава наставак путовања јунака бајке. Тако се и у овом случају „мотив судбинског избора” формализује путем опозиције десно-лево, мада се низ не наставља нужно избором између живота и смрти (као код мотива раскршћа), већ опозицијама *добро-лоше*, *врлина-порок* и сличнима, дакле, оним опозицијама које непосредно произилазе из „човековог принудног избора између тежег и лакшег, правога и погрешног пута” (Уп.: Carretini 1977: 75–95. Према: Детелић 1992: 111–126, ов. 112). Заправо, крајњи исход путовања јунака бајке и зависи од његовог избора одређеног пута: *десног*, *левог*, *кагда* и *правог*, као што је то врло редак случај у Гримовој бајци *Три пера* (КНМ 63, *Die drei Federn*: десно-лево-право – „Rechts-Links-Geradeaus”).

У српским народним бајкама чешће је заступљен мотив „раскршћа” у односу на мотив „рачвања пута” у виду његовог раздвајања на *леву* и *десну* страну (подразумева јунаков *избор* између десног и левог пута). Предност се обично даје одласку десним путем, што је углавном случај у наведеним бајкама. Мотив рачвања пута појављује се у нешто обимнијој мери у германским, Гримовим бајкама (КНМ 60, 74а [1812], 57, 63, 85), али га, иако га ређе срећемо у целокупној српској народној прози, проналазимо и у појединим Вуковим бајкама (Вук 4, 11; ев. 19, 26, 29, 30). У српској народној епизи „топос рачвања путева и избор између десног и левог” је нарочито редак.¹⁶

Мотиви раскршћа и рачвања пута су приликом проучавања Вукових и Гримових бајки најпре анализирани у оним бајкама у којима се појмови *раскршће* / *раскрсница* / *тропуће* / *рачвање пута*, односно, *der Kreuzweg* / *die Kreuzung* / *der Scheideweg* на експлицитан начин појављују у датим бајкама. Појмове „раскршће” или „раскрсница” експлицитно садрже следеће Вукове „женске приповијетке” по броју:

- **20 – Побратимски дарови:** „раскрсница” – место на ком човек, који је продао душу ђаволу, губи демонска обележја након сусрета са калуђером (Вук 20: 81)

¹⁶ М. Детелић овај мотив проналази само једном – у чувеној песми „Бановић Страхиња”: „Он бежа зла, сине, проћи не шће [Влах Алија], не шће с царем, сине, на Косово, окренуо друмом лијевијем, те на нашу Бањску ударио, те ти Бањску, сине, ојадно и живијем огњем попалио.” Уп.: Вук II, 44. Према: Детелић 1992: 113.

- **Додатак 4 – Кум риба:** „раскрсница близу некаке ријеке”, мотив „врљања деце на раскрсје”, остављања новорођенчади или деце на раскрсници, *раскрићу* путева, када се у некој породици „не држе деца”; стицање новог кумства (кума/куме) – Кум риба = Кум(а) Смрт (Вук Д4: 176)

Мотив рачвања пута експлицитно се јавља у Вуковим бајкама по броју:

- **4 – Златна јабука и девет пауница:** рачвање путева, прав пут, десно: „управо да идеш”, „једне велике вратнице”, „држи *десно*”, рачвање правог пута на *леви* и *десни*: „Само ваља управо да идеш, па ћеш наћи једне велике вратнице, кад прођеш оне вратнице, држи *десно*, па ћеш доћи управо у њихов град, онде су њихови двори” (Вук 4: 21; курзив је наш)
- **11 – Кома бог помаже, нико му наудити не може:** „другим путем”, рачвање пута („те он удари другим путем”, Вук 11: 53)

Вукове бајке у којима „мотив раскршћа” није изражен на експлицитан начин, али које садрже одређене појмове који стоје у блиској вези са местом (мотивом) *раскрића*, *рачвања*, односно, *раздвајања путева*, по бројевима су следеће:

- **12 – Златорунни ован** (рачвање, кланац, између две планине, Вук 12: 59)
- **19 – Бавоља маштанија и божја сила** („Али она таче штапом у воду, вода се *раздвоји надвоје*: те она за њима”, Вук 19: 80)
- **21 – Калуђер и четири грешника** („пут покрај једне цркве ће се хришћани копају”, три коња обигравају „околу *гробова* и околу цркве”, Вук 21: 82)
- **22 – Копане блага** („под бором *тророги кам* из којег пишти вода као суза”, Вук 22: 83–85)
- **26 – Чудновата тица** (два брата, златно јаје; место сусрета на граничном месту – праг/градска капија/врата: „и сретe *на вратима од града* некаква чоека”, Вук 26: 91)
- **28 – Царева кћи овца** (бајалица, „узме очину сабљу те сама себе *лијеву* руку осижече, а *десну* у огњу изгори”, Вук 28: 97)
- **29 – Три јегуље** (сигнализатор „бочица пунана воде”, растанак два брата близанца, Вук 29: 98–100)
- **30 – Чудотворни нож** (сигнализатор/заштитник – „чудотворни нож”; тропуће, десно-лево: „... и кад дођеш на једну *тророгу* главицу, обрни се *с десне на лијеву* док упзиш једну бисерну ливаду и по њој пасу свакојаки коњи...”, Вук 30: 100–102)
- **31 – Чудновата длака** (забрана говорења: „немој ријечи проговорити”, Вук 31: 102)
- **Додатак 1 – Баиш челик** (праг/језеро/пећина: „истог дана наиђу на пут који води томе граду”, Вук Д1: 158)

- **Додатак 7 – Тица дјевојка** („велики станац камен”, баба-вештица: „баба златнијех коса”, „за косе да ухватиш, а ако она тебе прво види него ти њу за косе ухватиш, *окаменићеш* се на оно мјесто и у они час”, Вук Д7: 181)
- **Додатак 9 – Три прстена** (баба седи крај пута – „онако зађе у некаку планину и набаса на једну бабу, *ђе крај пута* сједи”, Вук Д9: 187)
- **Додатак 10 – Зла свекрва** („на једно мјесто, *ђе се бијаху ђевојке* скупи-ле на игру” – кореспондира са местом окупљања вила на раскршћу где плешу; мотив окамењивања: „окамени се”; мотив забране освртања и говорења, Вук Д10: 188–191).

Бајке браће Грим у којима су појмови „*der Kreuzweg*”/„*die Kreuzung*”/„*der Scheideweg*” (*раскриће/раскрсница/пропуће/четворопуће/рачвање пута*) експлицитно наведени налазимо у следећим бајкама по броју:

- **КНМ 60 – Die zwei Brüder** (*Два брата*), као и првобитна (врло слична, али сажетија) бајка под бројем **74a** из 1812. године (само у 1. издању од седам)¹⁷:
- **Von Johannes-Wassersprung und Caspar-Wassersprung**: мотив рачвања и расанка браће близанаца („*Trennung am Scheideweg*”) на *рачвању* (раздвајању) *путева* на исток и запад = Osten/Westen, на десно и лево = Rechts/Links; Расанак браће и остављање „сигнализатора” – ножа забоденог у стабло на *рачвању* путева.
- **КНМ 63 – Die drei Federn** (*Три пера*): Раздвајање пута на *три* стране у виду *пропућа*: десно-лево-право = „Rechts-Links-Geradeaus” (десно – „rechts”, лево – „links”, право – „geradeaus”, у смислу остајања јунака на истом месту где се већ налази)
- **КНМ 129 – Die vier kunstreichen Brüder** (*Четири брата мајстора*): Долазак и расанак браће на *раскрсници* која води на све „четири различите стране света” – расанак четири брата на „четворопућу” = „kamen sie an einen *Kreuzweg*”, „an dem *Kreuzwege*”, „am *Kreuzweg*”, „der nach vier verschiedenen Gegenden führte”.

Бајке браће Грим у којима мотив раскршћа, или рачвања пута није изражен на експлицитан начин, али које садрже појмове који кореспондирају са местом (мотивом) *раскрића*, *рачвања*, односно, *раздвајања путева* су следеће:

¹⁷ Бајка КНМ 74a: *Von Johannes-Wassersprung und Caspar Wassersprung* излази само у првом издању збирке Гримових бајки 1812. год., док се од другог издања 1819. помиње још у напоменама уз веома сличну, али знатно обимнију бајку о два брата близанца, КНМ 60: *Die zwei Brüder*, као четврта хесенска приповетка. КНМ 60 се налази у збирци од другог до последњег издања 1857. Тип бајке према AaTh 303: Мотив браће близанаца, расанак браће (*Die Zwillingbrüder*): <<http://www.maerchenlexikon.de/at-lexikon/at303.htm>>; *Die zwei Brüder* (1984); <<http://www.maerchenlexikon.de/Grimm/khm-texte/khm060.htm>> 27. 01. 2017. Превод: Zec, *Sabrane bajke* II, 60, *Dva brata*: 368–394.

- **КНМ 13 – *Die drei Männlein im Walde*** (праг/дух изнад кућног прага – „auf der Schwelle”, ... „geh zu dem König und sag ihm, er solle sein Schwert dreimal *auf der Schwelle* über mir schwingen.”)
- **КНМ 24 – *Frau Holle*** („Госпођа Холе/Хола” – немачка заштитница, богиња огњишта, раскршћа/раскрсница, слична грчкој Хекати)
- **КНМ 57 – *Der goldene Vogel*** (*рачвање пута*: „иди једнако право”; шума – „Wald”, *две крчме* на путу у селу – „zwei Wirtshäuser”, *бунар/ивица бунара* – „Brunnen”, „am Brunnenrand”, и *вешала/месо са вешала* – у стара времена обично се налазила на/близу/крај прометних путева, на раскрсницама/распућима: „Galgen”, „Galgenfleisch”)
- **КНМ 85 – *Die Goldkinder*** (*крчма*: „Wirthshaus” – место растанка браће близанаца; „сигнализатор”: два златна љиљана јављају о судбини два златна дечака, рибаревих синова, браће близанаца: „zwei goldene Lilien”)
- **КНМ 163 – *Der gläserne Sarg*** (долазак до места у великој шуми и непроналажење правог пута: „kam in einen großen Wald, und weil es den Weg nicht wußte, irrte es sich”; станац-камен: „der Stein”)
- **КНМ 179, *Die Gänsehirtin am Brunnen*** („Frau Wulle”, госпођа Вуле – Холда/Холе/Хеката; „hinter der Herde” – иза кућне пећи, огњишта: „Hinter der Herde mit einer Rute in der Hand ging eine bejahrte Trulle, stark und groß, aber häßlich wie die Nacht” = „(...), али ружна као црни ђаво”, „али ружна као ноћ”).¹⁸

Мотив *раскршћа, раскрснице, тропућа, четворопућа, или рачвања пута* се у наведеним бајкама налази у различитим сижејним позицијама, најчешће у иницијалној и медијалној, каткада и финалној – долазак на „раскрсницу” приказан је тек на крају бајке и представља место сусрета човека са калуђером, након чега он губи сва демонска обележја која је добио у тренутку када је, зарад богатства, продао душу ђаволу: „Кад дође на једну *раскрсницу* наједанпут нестале аспри с плећи; он се обазре и угледа једнога *калуђера на једноме ћошку* ђе сједи и бројанице у рукама држи.” (Вук 20: 79–80, курзив је наш) Матична позиција експлицитно израженог мотива раскршћа као амбивалентне тачке „спајања и раздвајања” путева у датим се и Вуковим и Гримовим бајкама у највећој мери налази у медијалној позицији, која је полифункционална јер повезује два тока бајке. (Прор, *Morfologija bajke*, 1982; *Historijski korijeni bajke*, 1990)

Осим што се простор у народним бајкама „једноставном атрибуцијом” онеобичава као „стаклена гора”, „чардак ни на небу ни на земљи”, „златна” или „бисерна ливада”, „вилена гора” (Вук 30) и сличним просторним одредницама, које неретко подразумевају и одређену „стапу фабуларног склопа (*јама* – силазак у свет мртвих; *закључана соба* – кршење забране и ослобађање непријатеља)”

¹⁸ КНМ 179: Од 5. издања 1843. на месту бр. 179. Бајка са одликама народне новеле, у индексу типова: ATU 923. <<http://www.maerchenlexikon.de/at-lexikon/at923.htm>>, <<http://www.maerchenlexikon.de/Grimm/khm-texte/khm179.htm>>, <http://www.absoluteastronomy.com/topics/The_Goose-Girl_at_the_Well> 17. 03. 2017.

(Самарџија 1999: 179), заједничка одлика свих бајки је да се за уопштено назначена места, готово стереотипне формулације, везује појава одређених (споредних) јунака: У *језеру* је „аждаја”, *шума* је станиште „демонске бабе” која камени људе, или „педаљ дугог старца” изузетне снаге, *на путу* јунак среће „дародавце”, на *раскршћу* среће „сапутнике” или се од њих растаје, а појава ђавола или вампира очекује се помињањем *воденице*, док виле у *горама* или помажу или кажњавају. (Уп.: Карановић 1979: 593–601; Детелић 1989: 159–168 и 1992; Ајдачић 1991: 289–302; Самарџија 1999: 171–186) Такође, и *хронотопи* као временске одреднице покрећу „одређени хоризонт очекивања код слушалаца”: фантастични противници појављују се искључиво *ноћу* у тзв. гранично, „глуво доба” – око *поноћи*, између *дванаест*, *један* и *два после поноћи*, и опседају јунаке све до оглашавања првих петлова: до *свитања*, пред *зору*, двобоји се воде *дању*, обично око *поднева*, док се „у једноставном распону први-други-трећи дан распоређују заплети и расплети догађаја.”¹⁹ (Самарџија 1999: 179). А због потиснутог хтонског и јаког обредног значења, хронотоп раскршћа је „идеалан медијатор у бајци.” (Станковић-Шошо 2006: 194, 197) Овакви хронотопи уносе посебан ритам у бајке и доносе нарочиту *лепоту* и *оригиналност*, каквим их и сâм Вилхелм Грим доживљава описујући српске народне приповетке. У одабраним Вуковим и Гримовим бајкама честа су и преплитања „хтонских” елемената са бројним „демонским хронотопима” (Дрндарски 2001: 88–89; Сувајџић 2010: 237–250), који пре свега изражавају *гранично време*, тј. граничне периоде дана или ноћи: око *поднева*, у „глуво доба” = пре или после *поноћи*, пре или током *свитања*, у *зору* (Вук 4: „Кад буде *испред поноћи*”, „Кад буде *пред ноћ*”, „кад буде *око поноћи*”, „Кад буде *опет у вече*”, „до *после поноћи*”, „Кад буде *у јутру*”, „Кад ујутру *сване*”, „око *подне*”; Вук 11: „ноћас”, „Кад буде *пред ноћ*”, „око *поноћи*”, „Кад *зора забели*”, „Кад буде *ујутру*”; КНМ 57: „bei einbrechender Nacht”, „um Mitternacht”, „als es zwölf Uhr geschlagen hatte”), итд.

Поред експлицитно изражених мотива раскршћа и рачвања пута, поједине бајке (Вук 4, 11, 20, Додатак 4; КНМ 60, 74а [1812], 63, 129) садрже низ подударних мотива који кореспондирају са бројним другим мотивима, нарочито када је реч о *гори*, *пољу*, *води* и сл., а стоје у блиској вези са мотивом *раздвајања*, *разилажења* (у симболичном смислу, и *животних*) путева, потом и са њиховим поновним *укрштањем* и *спајањем*. Применом компаративне анализе Вукових и Гримових бајки, једна од најчешћих подударности уочена је у карактеристици да сваки долазак на раскршће, али и на места која су се обично налазила у близини или поред прометних путева – *крчма*, *кућица*, *камен-станац*, *механа* на путу, раскршћу, раскрсници или рачвању пута – подразумева и неодложан *растанак* путника (*Trennung am Kreuzweg/an dem Kreuzwege, an der Kreuzung, am Scheideweg*), протагониста бајке који су до тог места заједно путовали. Предмете

¹⁹ Као „просторно-временска оса приповедног текста” и веома значајно обележје врсте, у хронотопу се нарочито „интензивно преламају елементи фантастике, реалистичности и хумора.” (Самарџија 1999: 179).

„сигнализаторе” – *нож* (КНМ 60, 74а [1812], 129), *бочицу с водом* (Вук 29), *два златна љиљана* (КНМ 85), које путници остављају у тренутку растанка на *раскршћу, раскрсници, рачвању пута* на десни и леви, Исток и Запад – на раздвајању *животних* путева браће (један брат полази у свет, други остаје код куће), као и дата реч да ће се на истом том месту поново срести након одређеног временског периода, чине својеврсни „залог везе” која би у будућности требало да се оствари. Изостанак састајања главних јунака бајке и *лош знак* („минус-поступак”) на предмету сигнализатору, истовремено активира нову функцију у бајци. Она се у бајкама чији су протагонисти *два брата близанца* (Вук 29, КНМ 60, КНМ 74а, КНМ 85) реализује поласком другог брата у потрагу за првим, искључиво у циљу његовог избављења из ситуације опасне по живот. Полазак на путовање реализује се и кроз прекршај извесног табуа, као што је то случај у Чајкановићевој бајци *Очев трс (Српске народне приповетке 1927: бр. 50)*. Тако се полазак другог брата близанца у потрагу за првим активира у тренутку када сигнализатор почне да показује знаке пропадања, а који се на предмету испољавају чим започну страдања главног јунака коме остављени предмет припада (Вук 29, КНМ 60, 74а [1812], 85). Знаци пропадања уједно се подударају и са почетком страдања главног јунака (*pars pro toto*): забодени нож у дрвету на раскршћу изненада почне да *рђа* (КНМ 60, 74а из 1812), *вода* у бочици *се замути* (Вук 29), а *један од два златна љиљана*, остављених код куће, нагло почиње да *вене* (КНМ 85).

3. Уместо закључка

Несразмера укупног броја Вукових бајки према укупном броју Гримових – мада не и према експлицитној заступљености „мотива раскршћа” у њима, приметна је на први поглед: наспрам 62 „женске” народне приповетке Вукове збирке (укупно 70 из 1853. г.) стоји 200 немачких народних бајки браће Грим (прво издање 1812/1815). Мотиве „раскршћа” и/или „рачвања пута” експлицитно садрже четири Вукове (СНП 4, 11, 20, Додатак 4), и четири Гримове бајке у виду појмова „*der Kreuzweg*” – *раскршће, раскрсница*, „*der Scheideweg*” – *рачвање пута* на Исток и Запад, на десно и лево (КНМ 60 и 74а [1812]: „*am Scheideweg*”; КНМ 63: раздвајање пута на три стране, *тропуће*: „*rechts*” – десно, „*links*” – лево, „*geradeaus*” – право; КНМ 129: „... kamen sie an einen Kreuzweg”, „*an dem Kreuzwege*” – раздвајање пута на четири стране света – *раскрсница, четворопуће*).

Иако је „мотив раскршћа” првенствено анализиран на основу оних Вукових и Гримових збирки бајки (свих издања, 1812/1815. – 1857) у којима се појам *раскршћа, раскрснице, тропућа*, или *рачвања пута* („*der Kreuzweg*”, „*der Scheideweg*”) експлицитно јавља (Вук 4, 11, 20, Додатак 4; КНМ 60, 74а [1812], 63, 129), поједине и Вукове и Гримове бајке садрже низ подударних мотива који у великој мери кореспондирају са раскршћем и тачком *пресецања, раздвајања*

и *разилажења*, пре свега – *животних* путева (вода, гора, поље, крчма, камен-станац), потом и са њиховим поновним *спајањем*, *састајањем*, односно, *укрштањем*.

Упоредном анализом уочена је и утврђена још једна интересантна појединост одређених Гримових, па и Вукових бајки: Уколико су главни јунаци у бајци *два брата близанца*, они су углавном сложни и један другоме одани, а уколико су то нпр. *три брата* (најстарији, средњи, најмлађи), онда два старија брата обично киње и исмевају најмлађег, сматрајући га и називајући „будалом”, „Тупавком”, „глупаном” и томе сл. Као паралеле наводимо следеће бајке:

Вук 4, *Златна јабука и девет пауница* : КНМ 57, *Das goldene Vogel*

Вук 11, *Коме Бог помаже, нико му наудити не може* : КНМ 63, *Die drei Federn*

Ипак, да изузеци потврђују правило, показују и Гримове бајке о *Три брата* (КНМ 124, *Die drei Brüder*)²⁰, који не само да су за живота сложна и живе заједно до своје смрти него су сложна и у загробном животу (чак су сахрањени у исти гроб), као и бајка о *Четири брата мајстора*, о четири сложна брата (КНМ 129, *Die vier kunstreichen Brüder*, сродна са КНМ 124)²¹, чији се путеви разилазе на „раскрсници” која води на све „четири различите стране света”, у четири различита правца („an einem Kreuzweg, der nach vier verschiedenen Gegenden führte”), да би се након четири године њихови путеви поново укрстили, а браћа срела на истој раскрсници и заједно вратила очевој кући.

На основу извршене упоредне анализе целокупног корпуса Вукових и Гримових бајки, можемо закључити да је једна од најзначајнијих подударности датих бајки одлика да сваки долазак *до раскрића* или *на раскриће*, или на одређиште које се налазило близу прометних путева и распутница (крчма, кућица, камен-станац, механа на путу/раскрићу/раскрсници) подразумева и неодољан растанак и раздвајање путника као протагониста бајки: *два брата близанца* (Вук 29; КНМ 60, 74а [1812], 85), *четири брата* (КНМ 129).

ИЗВОРИ

Вук, Приповијетке (1853), 1969: Вук Стефановић Караџић, *Српске народне приповијетке*. Скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. Mit Vorbehalt des Uebersetzungs-Rechtes. У Бечу, у штампарији јерменскога манастира 1853. Београд: Нолит.

²⁰ КНМ 124: Од друге свеске (другог дела) првог издања из 1815. на месту 38 (КНМ 38); Од другог до последњег издања 1857. носи број 124 (КНМ 124) у збирци бајки браће Грим.

²¹ КНМ 129: Од 2. издања 1819. до последњег 1857. Уп. и: <<http://www.maerchenlexikon.de/Grimm/khm-texte/khm129.htm>>; <<http://www.maerchenlexikon.de/at-lexikon/at653.htm>> 17.03.2017.

Грим, Јакоб и Вилхелм, *КНМ – Kinder- und Hausmärchen* (1810, 1812/1815 – 1857):

КНМ 1984: Die Märchen der Brüder Grimm, *Kinder- und Hausmärchen*. Berlin: Verlag Neues Leben; **КНМ 2003:** Brüder Grimm, *Kinder- und Hausmärchen*. Ausgabe letzter Hand. Mit einem Anhang sämtlicher nicht in allen Auflagen veröffentlichter Märchen, Hrsg. von Heinz Rölleke. Stuttgart: Philipp Reclam jun.; **КНМ 2007/2015:** Brüder Grimm, *Kinder- und Hausmärchen*. Die handschriftliche Urfassung von 1810. Hrsg. u. kommentiert von Heinz Rölleke, Stuttgart: Philipp Reclam jun., 2007. Gesamtherstellung Ditzingen: Reclam, 2015.

Грим *Бајке* 1966: Браћа Грим, *Бајке*. Избор и превод: Бранимир Живојиновић. Београд: Просвета; **1979:** Браћа Grim, *Sabrane bajke*, u 4 knjige. Prevod: Božidar Zec, Biblioteka Svetovi Mašte, Београд: „Југославија“; **2002:** Браћа Grim, *Najlepše bajke*. Preveli: B. Zec, M. Tabaković. Izbor: B. Zec. Београд: Prosveta.

ЛИТЕРАТУРА

Ајдачић 1991: Дејан Ајдачић, „Демонски хронотоп у усменој књижевности“, у: *Македонски фолклор*, XXIV, 47, Скопље, стр. 289–302.

Арне 1910: A. Aarne, *Verzeichnis der Märchen Typen* (1910) <<http://www.maerchenlexikon.de>>

АТ 1928/1961: Antti Aarne, Stith Thompson, *The Types of the Folk-Tale*, у: FFC № 74, Helsinki; *The Types of the Folktale*, FFC № 184, Helsinki 1961. <http://www.absoluteastronomy.com/topics/Aarne-Thompson_classification_system>

Бидерман 2004: Hans Biderman, *Rečnik simbola*, Београд: Plato; H. Bidermann, *Knaurs Lexikon der Symbole*, München: Droemer Knauer Verlag, 1998.

Болте, Поливка 1913–1932: J. Bolte, G. Polivka, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*. Neu bearbeitet von Johannes Bolte und Georg Polivka, I–V (5 Bände), Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 1913–32; Hildesheim 1963; Olms 1982.

Вук, СНП II: Вук Ст. Карацић, *Српске народне пјесме II*. Скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Карацић, књ. II, у којој су пјесме јуначке најстарије, Беч, 1845. Сабрана дела Вука Карацића, књ. V, прир. Радмила Пешић. Издање о стогодишњици смрти Вука Стефановића Карацића 1864–1964. Београд: Просвета, 1988.

Вук, *Рјечник*: Вук Ст. Карацић, *Српски рјечник*. Истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима (у Бечу, у штампарији јерменскога наместира 1852). Београд: Нолит, 1969.

Вутке 1900: Adolf Wuttke, *Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart*, dritte Bearbeitung von Elard Hugo Meyer, Berlin: Verlag von Biegandt & Grieben.

Грим, Јакоб и Вилхелм: Die Anmerkungen der Brüder Grimm zu den *Kinder- und Hausmärchen*, 3. Auflage, 1856; <<http://www.maerchenlexikon.de/at-lexikon/at303.htm>>; *Die zwei Brüder* (1984); <<http://www.maerchenlexikon.de/Grimm/khm-texte/khm060.htm>> 27. 01. 2017.

Грим, Јакоб, 1835: Jacob Grimm, *Deutsche Mythologie* I–III (3 Bde), Göttingen (1835). Um eine Einleitung vermehrter Nachdruck der 4. Auflage, besorgt von Elard H. Meyer, Berlin, 1875–78. Photomechanischer Nachdruck der Akademischen Druck- u. Verlagsanstalt, Graz (11/69). Wiesbaden: Drei Lilien, 1992.

Грим, Јакоб, 1864–1890: Jacob Grimm, *Kleinere Schriften* I–VIII (8 Bände), Berlin: Dümmlers Verlagsbuchhandlung, 1864–1890. **Bd. VIII 1890:** *Vorreden, Zeitgeschichtliches und Persönliches von Jacob Grimm*, Gütersloh: Druck und Verlag von C. Bertelsmann: „Wuks Stephanowitsch *Kleine Serbische Grammatik*. Verdeutsch und mit einer Vorrede von Jacob Grimm“. Leipzig und Berlin: bei G. Reimer (1824), 96–128.

Грим, Вилхелм, 1881–1887: Wilhelm Grimm, *Kleinere Schriften*, I–IV, **Bd. IV 1887**, Berlin, Gütersloh: Hrsg. von Gustav Hinrichs, 443–444.

Денеке 1985: L. Denecke, Jacob Grimm's „Zirkular wegen Aufsammlung der Volkspoesie (1815)“, у: *Jacob Grimm und Wilhelm Grimm – Schriften und Reden*. Ausgewählt und hrsg. von L. Denecke. Stuttgart: Philipp Reclam Jun., 44–47.

Детелић 1989: Детелић, Мирјана, „Поетика фантастичног простора у српској народној бајци“, у: *Српска фантастика*, Београд: САНУ, 159–168.

Детелић 1992: Мирјана Детелић, *Митски простор и епика*. Посебна издања, DCXVI, ауторска издавачка задруга „Досије“, Одељење језика и књиж., књ. 46, Београд: САНУ.

Дрндарски 2001: Мирјана Дрндарски, *На вилином вијалишту. О транспозицији фолклорних жанрова*. Београд: Рад, КПЗ Србије.

Замтер 1901: Ernst Samter, *Familienfeste der Griechen und Römer*, Berlin, 1901.

Замтер 1911: E. Samter, *Geburt, Hochzeit und Tod*. Beiträge zur vergleichenden Volkskunde. Mit 7 Abbildungen im Text und auf 3 Tafeln. Leipzig und Berlin: Druck u. Verlag B.G. Teubner.

Замтер 1914: E. Samter, *Die Religion der Griechen*, Leipzig und Berlin: B. G. Teubner.

Јосифовић 1932: Стеван Јосифовић, „Раскршћа у античком и модерном веровању“ у: *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*. Књ. 12, св. прва. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 52–64.

Капретини 1977: G. P. Capretini, Y. *Le identita di un „simbolo“; Strutture dei testi e modelli della cultura*, Torino, 75–95.

Карановић 1979: З. Карановић, *Функција и значење приказаног простора у бајци*, „Књижевна историја“, 44, стр. 593–601.

Латковић 1975: др Видо Латковић, *Народна књижевност*, I (2. издање), Београд: Научна књига.

Лити 1993: Maks Liti, *Evropska narodna bajka*, Beograd: Orbis.

Мојашевић 1950: Миљан Мојашевић, *Српска народна приповетка у немачким преводима: Од Грима и Вука до Лескина (1815–1915)*. Докт. дисертација. Београд: Научна књига.

Мојашевић 1983: М. Мојашевић, *Јакоб Грим и српска народна књижевност. Књижевно-историјске и поетолошке основе*. Посебна издања, књига DLIII, Одељење језика и књижевности, књ. 24, Београд: САНУ.

Мојашевић 1991: Миљан Мојашевић, *Немачка књижевност. Доба просветитељства, класике и романтизма*, Београд: Научна књига.

Проп 1982: Vladimir J. Prop, *Morfologija bajke*. Prev. P. Vujičić, R. Matijašević, M. Vuković. (Пропп, В. Я., *Морфологија сказки*, 1969, 1. издање 1928). Bibl. XX vek, Beograd: Prosveta.

Проп 1990: Prop, Vladimir J., *Historijski korijeni bajke*. Sarajevo: Svjetlost.

Петровић 1991: Sreten Petrović, *Kultura i umetnost*, Niš: Prosveta, 1991, 98–141.

Петровић 1993: Sreten Petrović, *Mitologija raskršća*, Niš: Prosveta, 1993.

Петровић 1994: Sreten Petrović, *Uvod u kulturu Srba*, Niš: Prosveta, 138–159.

Пухвел 1976: Martin Puhvel, „The Mystery of the Cross-Roads” у: *Folklore*, Vol. 87, № 2, 1976, Taylor&Francis Ltd.: Folklore Enterprises Ltd. Academic Search Premier JSTOR: <<http://www.jstor.org>>, 167–177.

Пухвел 1989: Martin Puhvel, „The Crossroads in Folklore and Myth”, *American University Studies, Series IV, English Language and Literature*, vol. 88: New York.

Раденковић 1996: Ј. Раденковић, *Симболика света у народној магији Јужних Словена*. Београд, Ниш: Просвета, Балканолошки институт САНУ.

Радловић 2009: Немања Радловић, *Слика света у српским народним бајкама*. Библиотека: Српско усмено стваралаштво, књ. 4, ур. С. Самарција, Београд: Институт за књижевност и уметност.

Речник симбола 2004: А. Gerbran, Ž. Ševalije, *Rečnik simbola. Mitovi, snovi, običaji, posturci, oblici, likovi, boje, brojevi*. Antropološka edicija, Novi Sad: Izd. kuća Kiša, Stylos.

Самарција 1999: Снежана Самарција, *Народне приповетке*, Поговор. Београд: Изд. кућа „Драганић”, Библиотека Наследства, 1999, стр. 171–186.

Словенска митологија 2001: Енциклопедијски речник, Редактори: С. М. Толстој, Ј. Раденковић. Београд: Zepher Book World.

СМР 1970: Кулишић, Петровић, Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд: Нолит.

Станковић 2008: Богољуб Станковић, *РУССКО-СЕРБСКИЙ СЛОВАРЬ – Руско-српски речник*. (Ред. Б. Станковића). Допуњено издање, Нови Сад: Прометеј; **2011:** *Руско-српски и српско-руски речник за средњу школу*. 1. издање. Београд: Завод за уџбенике, 176, 218.

Станковић-Шошо 2006: Нагаша Станковић-Шошо, *Топос пута у српској народној бајци*, Књижевност и језик, књ. 9, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Сувајић 2010: Бошко Сувајић, „Прича о змајеубици”, у: *Књижевност и језик*. Година LVII, бр. 3–4. Београд: Чигоја штампа, 2010, стр. 237–250.

Топоров 1982: Владимир Н. Топоров, „О једној врсти симболичких текстова. Читање крста”, *Расковник*, IX, 31, стр. 72–88.

Чајкановић СНП 1927: Уредио В. Чајкановић, *Српске народне приповетке*. Српске народне умотворине, књ. 1, XLI, Београд – Земун: СЕЗ 1927.

Чајкановић 1994а: Веселин Чајкановић, *Из српске религије и митологије 1910–1924*. Сабрана дела из српске религије и митологије у пет књига, књ. I. Приредио: Војислав Ђурић, Београд: СКЗ, БИГЗ, Просвета, Партенон М.А.М.

Чајкановић ССРМ 1994б: Веселин Чајкановић, *Стара српска религија и митологија*. Сабрана дела из српске религије и митологије у пет књига, књ. V. Приредио: Војислав Ђурић, Београд: СКЗ, БИГЗ, Просвета, Партенон М.А.М.

Чајкановић 2014: Веселин Чајкановић, *Из српске религије, митологије и фолклора*, Изабране студије, Београд: Evro Giunti.

Ivana B. Stojanović

DIE MOTIVE DES KREUZ- UND SCHEIDEWEGS IN WUKS UND GRIMMS MÄRCHEN

Zusammenfassung

Die Tatsache, dass ein wesentlicher Teil des Glaubens an den „Kreuzungen“ in verschiedenen Volkstraditionen, Mythologien und Künsten, vor allem in epischen, erzählerischen und dramatischen Darstellungsformen vertreten ist sowie der Gesichtspunkt, unter welchem ein *Kreuzweg* – Stelle, an der sich zwei, drei oder mehrere Wege kreuzen – in mythisch-magischen Systemen verschiedener indoeuropäischen und nicht indoeuropäischen Völker als eine der wichtigsten Kult- und Ritualstätten gilt, waren eine bedeutende Motivation für die vergleichende Studie über die Motive des Kreuz- und Scheidewegs bzw. der Weggabelung in Wuks und Grimms Volksmärchen. Die vorliegende Arbeit untersucht die Entwicklung und die Rolle dieser Motive, ihre hochkomplexen und verborgenen Bedeutungen, sowohl im mythopoetischen Modell der Welt, als auch in Volksliteratur und im mündlichen Prosacontext, besonders im Märchen als eigene Gattung. Die Analyse beruht auf serbischen und deutschen Volksmärchen – auf Wuks *Volksmärchen der Serben* (Vuk Stefanovic Karadzic, *Srpske narodne pripovijetke*, 1853; Gesammelt und aufgezeichnet von Wuk Stephanowitsch Karadschitsch. Ins Deutsche übersetzt von Wilhelmine Karadschitsch. Berlin: Reimer, 1854) sowie auf den be-

---

rühmten Grimms Märchen der gesamten Auflagen, *Kinder- und Hausmärchen* – *KHM* (Brüder Grimm, 1812/1815–1857).

Schlüsselwörter: Volksmärchen, Motive, Kreuzung, Kreuzweg, Scheideweg, Wuk's und Grimms Märchen